

MAHKUMLARNI QAYTA IJTIMOYILASHTIRISH : BOSQICHLARI VA
USULLARI

Qayumov Qaxramon

Ijtimoiyish kafedrası dotsenti

Ibrohimov Jasurbek Akmal o'g'li

Ijtimoiy ish yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: *Maqolaning maqsadi mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirish dasturini samarali amalga oshirish jazoni o'tashning butun davrida ham, ozod qilingandan keyingi dastlabki bosqichda ham asos bo'ladigan sud ekspertizasi qoidalarining asosiy tamoyillarini o'rganishdir.*

Kalit so'zlar: *Davlat tomonidan tartibga solish mexanizmi, qayta ijtimoiylashtirish, mahkumlar, usullari, bosqichlari, vositalari.*

KIRISH

Olimlar tomonidan uzoq vaqtdan beri muhokama qilinayotgan ijtimoiy muammolardan biri bu mahkumlarni tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish maqsadiga erishishning maqbul yo'llarini aniqlashdir. Bu muammoning yechimi jinoyatchilikka qarshi kurash va birinchi navbatda uning eng xavfli ko'rinishi-retsdiv jinoyati bilan uzviy bog'liqdir. Bundan tashqari, tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish jamiyatning ijtimoiy va amaliy faoliyatining nafaqat jinoyatchilikning oldini olish va tugatish, balki umuman ijtimoiy og'ishlarning oldini olish bo'yicha keng ko'lamli masalalarini hal qilish uchun fundamental ahamiyatga ega.

Mahkumlarning tuzalilishi va qayta ijtimoiylashtirilishini ta'minlash ham jamiyat xavfsizligini ta'minlash va huquqbuzarliklarni himoya qilish sharoitida uning normal faoliyat ko'rsatish imkoniyatini ta'minlash maqsadida jinoiy ijro organlari tizimini rivojlantirishning hozirgi bosqichidagi eng muhim tadbirlardan biridir. shaxs va fuqaroning huquq va erkinliklarini noqonuniy tajovuzlardan himoya qilish[1]. Aniqlanishicha, uyushgan jinoyatchilik va retsdiv jinoyatlar rivojlangan davlatlardagi xavfsizlik holatiga eng katta ta'sir ko'rsatadi, bu asosan jinoiy ijro organlarining jazoning umumiy va maxsus profilaktika va tarbiyaviy funksiyalarini, shuningdek, tuzatish funksiyalarini amalga oshirishni ta'minlashdagi nomukammalligi va samarasizligi bilan bog'liq. va mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirish.

Har qanday davlatning sivilizatsiyasi va huquqiy madaniyati darajasidan dalolat beruvchi asosiy mezonlardan biri bu fuqarolarning, shu jumladan mahkumlarning huquqlariga rioya qilish va himoya qilish holati, shuningdek, sobiq jinoyatchilarning samarali qayta ijtimoiylashuvidir[2]. Bu ozodlikdan mahrum etilgan shaxsning ijtimoiy foydali aloqalarini, jamiyat bilan munosabatlarini tiklash va yana-da rivojlantirish, o'zini obyektiv baholay oladigan barkamol shaxsni shakllantirishni ta'minlash uchun mo'ljallangan qayta ijtimoiylashtirish. va atrofdagi dunyo, umuminsoniy va milliy qadriyatlarini hurmat qiling.

Mahkumlarni ma'lum muddatga tuzatish va qayta ijtimoiylashtirishning oqilona mexanizmini topish masalasi bir qator olimlar tomonidan o'rganilgan, ammo uni amalga oshirish tartibi bo'yicha yakdillikka erishilmagan. Shu tariqa, muayyan muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosiga hukm qilingan mahkumlarni, shuningdek, jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingandan keyin tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish jarayonida yuzaga keladigan ayrim muammolarga e'tiborimizni qaratamiz.

Materiallar va usullar jinoiy huquq sohasidagi "tuzatish" va "qayta ijtimoiylashtirish"[3] kabi tushunchalarni o'rganishda qo'llaniladigan dialektik usuldir.

Tahlil va sintez usuli "tuzatish" va "qayta sotsializatsiya"[4] tushunchalarini solishtirish uchun qo'llanildi. Strukturaviy usul, tasniflash va guruhlash usullari qayta ijtimoiylashtirish bosqichlarini aniqlashga, ularni qayta ijtimoiylashtirish jarayonida qo'llaniladigan mahkumlarga ta'sir qilish usullarini, shuningdek, mahkumlarni tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish vositalarini toifalarga ajratishga yordam berdi. Ushbu usullar ozod qilingan mahkumlarga tartibga soluvchi ta'sir ko'rsatish shakllarini tuzishda ham qo'llaniladi. Mahkumlarga tartibga soluvchi ta'sir ko'rsatish usullari va vositalarining mohiyati va ahamiyatini aniqlash uchun mantiqiy-semantik usuldan foydalanildi. Germenevtik usul milliy qonunchilik qoidalarini tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish jarayonida qo'llash nuqtai nazaridan ilmiy tahlil qilish uchun qo'llanildi.

Mahkumlarni muvaffaqiyatli qayta ijtimoiylashtirish bunday shaxslarning o'z-o'zini boshqaradigan ijtimoiy va me'yoriy xulq-atvorini maqsadli shakllantirish bilan bog'liq ijobiy o'zgarishlarni ta'minlashi kerak, bu ularning jamiyatga muammosiz integratsiyalashuviga imkon beradi, davlat tomonidan tartibga solishning samarali mexanizmlarini talab qiladi. Ularning ta'siri ushbu jarayon uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga, mahkumlarning muammolarini hal qilish orqali jamiyat manfaatlarini himoya qilishga va ushbu shaxslar tomonidan jinoiy huquqbuzarliklarni sodir etishga yordam bergan sabablarni bartaraf etishga, ozodlikdan mahrum qilish oqibatlarini maksimal darajada zararsizlantirishga va boshqalarga qaratilgan bo'lishi kerak.

Rivojlangan davlatlar Jinoyat kodeksida "tuzatish" va "qayta ijtimoiylashtirish" tushunchalarining mustahkamlanishi bu boradagi muhokamaga sezilarli ta'sir ko'rsatdi[5].

Tuzatish deganda uning shaxsiyatida yuzaga keladigan ijobiy o'zgarishlar jarayoni tushuniladi, bu uning o'z-o'zini boshqaradigan qonunga bo'ysunuvchi xatti-harakatlarga tayyorligini yaratadi.

Tuzatish deganda mahkumning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini tuzatishga majburlash, salbiy munosabatni bartaraf etish, jinoiy javobgarlik to'g'risidagi qonun hujjatlarining bajarilishini ta'minlash, undan ham yaxshiroq, qonunga hurmat tuyg'usini singdirishga majburlash tushunilishi kerak. Bunday natijaga erishish jazoni qo'llashning muhim natijasi, uning samaradorligining muhim ko'rsatkichi bo'lgan huquqiy tuzatish deb e'tirof etiladi. Qayta ijtimoiylashtirish, Jinoyat kodeksiga ko'ra, mahkumning jamiyatning to'liq a'zosi ijtimoiy mavqeini ongli ravishda tiklash; uni (uni) jamiyatdagi mustaqil umume'tirof etilgan ijtimoiy va me'yoriy hayotga qaytarish.

"Qayta sotsializatsiya" - bu jazoni o'tash davrida ham, undan keyin ham ijtimoiy aloqalarni yangilashning turli jihatlarini o'z ichiga olgan murakkab ijtimoiy-huquqiy

kategoriya. Shuning uchun penitensiar pedagogikada re-sotsializatsiya penitensiar va postpenitensiariga bo'linadi[6].

Penitensiar pedagogikada qayta ijtimoiylashtirish - bu shaxsni jamiyatning ijtimoiy to'laqonli a'zosi sifatida tiklash jarayoni bo'lib, u jamiyatning turli bosqichlarida huquqiy, tashkiliy, psixologik, tarbiyaviy va boshqa chora-tadbirlar majmuini qo'llash asosida amalga oshiriladi.

Qayta sotsializatsiya muammosi ancha murakkab, u keng ko'lamli ijtimoiy-huquqiy muammodir. Jazoni o'tash vaqtida mahkumning to'g'ridan-to'g'ri so'nggi ijtimoiylashuvi haqida gapirish mumkin emas; bu davrda faqat ozod qilinganidan keyin unga erishishni ta'minlash uchun ma'lum choralar ko'rish mumkin. Muvaffaqiyatli tuzatish uchun asosiy shartlar mahkumlarning o'zlarining xohish-istaklari va xayrixohligi va jinoiy ijro organlari va erkin jamiyat o'rtasidagi aloqalarni o'rnatishdir.

Tuzatish usulining maqsadi - ularning sog'lig'i va qadr-qimmatini saqlash, ularning jamiyatga qayta integratsiyalashuviga, qonun ustuvorligiga rioya qilishga va ozodlikka chiqqandan keyin o'z ehtiyojlarini qondirishga yordam beradigan mas'uliyat hissi va ko'nikmalarni tarbiyalash.

Qayta ijtimoiylashtirishning zaruriy sharti mahkumni tuzatishdir. Mahkumlarni axloq tuzatish va qayta ijtimoiylashtirishning asosiy vositalari qonun bilan mustahkamlangan: jazoni (rejimni) ijro etish va o'tashning belgilangan tartibi, shartli jazo, jamoat ishlari, ijtimoiy-ma'rifiy ishlar, umumiy va kasbiy tayyorgarlik, ijtimoiy ta'sir ko'rsatish[7]. Aniqlangan himoya vositalari mahkumlarning jismoniy va ruhiy salomatligini, insoniy qadr-qimmatini saqlashni, ularning jamiyatga muvaffaqiyatli qaytishiga hissa qo'shadigan ijtimoiy mas'uliyat hissi va ko'nikmalarini shakllantirish, ozodlikdan chiqarilgandan keyin qonun hujjatlariga rioya qilish va ularning ehtiyojlarini ta'minlashga qaratilgan.

“Tuzatish” va “qayta ijtimoiylashtirish” jinoiy-ijtimoiy qonun hujjatlarining ko'p sonli normalarini qo'llashning asosiy toifalari bo'lib, ular jinoiy-ijroiya qonunchiligi, sohadagi boshqa me'yoriy hujjatlar bilan belgilangan davlat va nodavlat choralar majmui sifatida tushunilishi kerak.

Shunday qilib, uzoq vaqtdan beri olimlarning muhokamasi mavzusi bo'lib kelgan va bo'lib qolayotgan ijtimoiy muammolardan biri ozodlikka chiqarilgan mahkumlarni tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish maqsadiga erishishning maqbul yo'llarini aniqlashdir. Ushbu muammoni hal qilish jinoyatchilikka qarshi kurash va birinchi navbatda uning eng xavfli ko'rinishi - retsidivlik bilan uzviy bog'liq. Bundan tashqari, tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish jamiyatning ijtimoiy va amaliy faoliyatining nafaqat jinoyatchilikning oldini olish va tugatish, balki umuman ijtimoiy og'ishlarning oldini olish bo'yicha keng ko'lamli masalalarini hal qilish uchun fundamental ahamiyatga ega.

Jinoiy submadaniyatning g'ayrioddiy mashhurligini ham ta'kidlash kerak. Mahalliy ekspert Gusak (2009) fikriga ko'ra, jinoiy submadaniyatning jamiyatga ta'siri kuchayishi, uning arxetiplarini romantiklashtirish bugungi kunda Rivojlangan davlatlarning ijtimoiy-madaniy voqeligiga aylandi. Mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlash davlatning tegishli tartibga soluvchi ta'sir mexanizmlari orqali

amalga oshiriladigan funksiyalaridan biridir. Ijtimoiy jarayonlarni davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarining konseptual asoslarini o'rganishga olimlar katta e'tibor berishlariga qaramay, "davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari" ning umumiy tushunchasi, shuningdek, uni talqin qilishda yagona yondashuv mavjud emas. U ko'pincha olimlar tomonidan "davlat, sanoat, mintaqa, alohida muassasa, jarayon va boshqalar darajasidagi muayyan boshqaruv harakatlarini tavsiflash" uchun ishlatiladi.

Shu sababli, ushbu jarayonning huquqiy, pedagogik va ijtimoiy jihatlarini o'rgangan olimlar va amaliyotchilarning bayonotlariga muvofiq qayta ijtimoiylashtirishning ijtimoiy-huquqiy mohiyatini tahlil qilishda, birinchi navbatda, qayta ijtimoiylashtirish bosqichlarini aniqlash kerak. Ijtimoiylashtirish, shuningdek, mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirish usullari va shakllari.

Shunga ko'ra, qayta sotsializatsiya bosqichlari quyidagilarga bo'linadi (tasniflanadi):

1. Qayta ijtimoiylashtirishning penitensiargacha bo'lgan bosqichi;
2. Qamoqda saqlash joylarida (jazoni ijro etish muassasalarida) qayta ijtimoiylashtirish;
3. Jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingandan keyin qayta ijtimoiylashtirish (penitensiardan keyingi).

Tegishli adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, mahkumlarga ularni qayta ijtimoiylashtirish jarayonida qo'llaniladigan psixologik ta'sir ko'rsatish usullari uchta asosga ko'ra farqlanadi. Foydalanish shakliga ko'ra individual va guruhli ta'sir usullari mavjud; foydalanish usuli bo'yicha - to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita; Asosiy maqsad - ishontirish usuli, ruhiy holatni tartibga solish usuli, ma'lumot yoki suhbatni uzatish usuli, taklif va o'z-o'zini taklif qilish usuli, psixologik-pedagogik eksperiment, vaziyatlar yaratish usuli, psixoterapevtik usullar. Biz, o'z navbatida, quyidagi usullarni ta'kidlaymiz: ma'muriy; iqtisodiy; normativ-huquqiy, tashkiliy, ijtimoiy-psixologik va ijtimoiy-pedagogik. Keling, ularni batafsil ko'rib chiqaylik:

Subyektlar va obyektlarning o'zaro munosabatlari jarayonida ularning manfaatlarini tartibga solishning quyidagi shakllari orqali muvofiqlashtirish:

mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirish jarayonini amalga oshirish bo'yicha muayyan tadbirlarda subyektlar va obyektlarning ishtirok etish tartibini belgilash;

hamkorlik to'g'risida bitimlar (shartnomalar) tuzishda ko'maklashish;

mahkumlarga zarur maslahatlar, tibbiy, psixologik, ijtimoiy-pedagogik, rehabilitatsiya, yuridik va boshqa xizmatlar ko'rsatish;

qayta sotsializatsiya jarayonida ishtirok etuvchi subyektlar va obyektlar o'rtasida axborot almashinuvi;

mahkumlarni hisobga olish bo'yicha o'zaro yarashuvlarni o'tkazish;

sudlangan voyaga yetmaganlarni qonun hujjatlarida belgilangan vositalar bilan tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish uchun zarur va yetarli shart-sharoitlarni yaratish, shuningdek, ijtimoiy rehabilitatsiya dasturlari va ijtimoiy homiylik (qo'llab-quvvatlash)ni amalga oshirish;

ushbu jarayonning istalgan bosqichida qayta ijtimoiylashtirishni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan subyektlarni (davlat va jamoat institutlari) va ularning resurslarini jalb qilish;

barcha subyektlarning idoralararo faoliyatini amalga oshirish, dasturlar (rejalari) bajarilishini muvofiqlashtirish va nazorat qilish;

olingan natijalarni monitoring qilish; mahkumlarning g'ayriijtimoiy xulq-atvorining sabablari va shartlarini, mahkumlarning g'ayriijtimoiy xulq-atvorining sabablari va shartlarini hisobga olgan holda, mahkumlarning shaxsini chuqur o'rganish natijalari asosida ularni tuzatish va qayta ijtimoiylashtirish bo'yicha turli uslubiy tavsiyalar, dasturlar va rejalarni, shu jumladan individual tavsiyalarni ishlab chiqish[8].

Ular desotsializatsiya natijasida hosil bo'lgan mahkumlar ongining ma'lum bir deformatsiyasini, orttirilgan g'ayriijtimoiy me'yorlarni, qadriyatlarni, deviant va huquqbuzar xatti-harakatlarning stereotiplarini zararsizlantirish, noto'g'ri adaptatsiyaga qarshi kurashish va o'z-o'zini hurmat qilish, mas'uliyatni rivojlantirish uchun ishlatiladi . va ijtimoiy ahamiyati.

Bundan tashqari, ular jamiyatda mahkumlarga nisbatan bag'rikenglik va xolis munosabatni shakllantirishga yordam beradi, bu ularning ijtimoiy mavqeyini tiklash va muvaffaqiyatli reintegratsiyaga yordam beradi. Ushbu usullar tartibga soluvchi ta'sirning quyidagi shakllari orqali amalga oshiriladi:

Ijtimoiy shakl shaxsning shakllanishi va yo'nalishini o'zgartirishga, uning uyg'un rivojlanishiga, jamiyatda o'zini o'zi rivojlantirishiga va o'zini o'zi anglashiga, mahkumning ijtimoiy mavqeyini tiklashga, ijtimoiy foydali aloqalarni o'rnatishga, jamiyatda qayta ijobiy sotsializatsiyaga yordam beradi. Voyaga yetmaganning o'zini o'zi boshqarish qonuniga bo'ysunuvchi xulq-atvorini shakllantirish (rag'batlantirish, tushuntirish, majburlash, mahkumlarni faol ijtimoiy hayotga jalb qilish);

Psixologik shakl mahkumning ongiga jinoiy qilmishiga munosabati (tavba), o'rganilgan xulq-atvor me'yorlari, qadriyatlari, shaxsga ijtimoiylashuv ta'sirini bartaraf etish (ayniqsa, agar voyaga yetmagan shaxs ozodlikdan mahrum qilingan bo'lsa) ongiga tuzatuvchi ta'sir ko'rsatadi.

Axloqiy shakl voyaga yetmaganlarning mafkuraviy, axloqiy, huquqiy e'tiqodlari tizimini jamiyatda qabul qilingan me'yorlar va qadriyatlarga muvofiq o'zgartirishga, shuningdek ularni keyinchalik tiklashga, saqlashga yoki dastlabki assimilyatsiya qilishga (ma'naviy rag'batlantirish) olib keladi.

Ijtimoiy-pedagogik usullar - bu noqulay hayotiy vaziyatni o'zgartirish yoki ayrim muammolarni hal qilish uchun shaxsning konstruktiv faoliyatini rag'batlantirish va rivojlantirish uchun qo'llaniladigan texnika va usullar majmuyi[9].

Yevropa tajribasiga ko'ra, mahkumlarni taqsimlash quyidagilarga qaratilgan bo'lishi kerak:

1. Qo'shma turar joydan o'z manfaati uchun foydalanishi mumkin bo'lgan yoki boshqalarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan mahkumlarni ajratish;

2. Mahkumlarni shunday joylashtirishga hissa qo'shish, bu boshqaruv va xavfsizlik talablarini inobatga olgan holda, ularning axloq tuzatish va ijtimoiy qayta integratsiyalashuviga yordam beradi.

Yevropa tajribasi hukmlarni ijro etishda muayyan holatlar va holatlarga individual yondashishni nazarda tutadi va nazarda tutadi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda jinoiy jazolarni ijro etish tizimi muqobil jazo choralarini qo'llashga moyildir[10]. To'g'ridan-to'g'ri ozodlikdan mahrum qilishning muqobil usullari, masalan, jarimalar, shartli hukmlar va sinovdan o'tkazish, shuningdek, jamoatchilik tomonidan qoralash va jamoat ishlarining turli shakllari Evropaning bir qator mamlakatlarida jinoiy jazo tizimining bir qismiga aylandi. Shartli ozodlikdan mahrum qilish rejimining og'irligi asosan ikki omil bilan belgilanadi, deb ishoniladi: shaxsiy hayotga aralashish, kechiktirish bilan bog'liq va sinov muddati. Ular qamoqxonaning og'ir sharoitlari minimal qayta ijtimoiylashuvga olib keladi, deb hisoblashadi. Ushbu yo'nalishdagi keyingi tadqiqotlar Rivojlangan davlatlarning jazoni ijro etish muassasalarida jazoni o'tash sharoitlarini va mahkumlarni jazolashning muqobil usullarini qo'llash istiqbollari ijtimoiy-huquqiy tadqiq qilishga qaratilgan bo'lishi kerak.

Xulosa

1. Ozodlikdan mahrum qilish va ozodlikni cheklash jazosiga hukm qilingan shaxslarni qayta ijtimoiylashtirishning asosiy sud-tibbiy tamoyillari uzoq muddatga qamalganlarga nisbatan jinoyatning individual profilaktikasi hisoblanadi; mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirish jarayonining barcha bosqichlarida takror jinoyat sodir etilishining oldini olish; hibsga olingan jinoyatchining shaxsini tavsiflovchi ijtimoiy-demografik xususiyatlarni keyinchalik ulardan ayrim toifadagi mahkumlarni qayta ijtimoiylashtirishga yondashuvlarni individuallashtirish uchun foydalanish maqsadida o'rganish.

2. Qayta ijtimoiylashtirishning asosiy tashkiliy jihatlarini qonunchilik bilan tartibga solish, shuningdek, davlatning faol ishtirok etishi, xususan, mahkumlar uchun tegishli shart-sharoitlarni ta'minlash, ularni ijtimoiy himoya qilish yo'li bilan Yevropa davlatlarining ijobiy tajribasini hisobga olish zarur. va kasbiy ta'limga jalb qilish. Qayta sotsializatsiya atamasining qonunchilikdagi ta'rifini o'zgartirish zarur. Xususan, mahkum hayotining penitensiar davrida ham, jazoni o'tashdan keyingi davrda ham ularni amalga oshirishning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rsatgan holda, qayta ijtimoiylashtirish jarayonlarida davlat ishtiroki darajasini belgilash zarur.

4. Mahkumlarni huquqiy jihatdan tuzatishga erishish faqat ular ma'naviy tuzatilgandan keyingina mumkin.

5. Mahkumning shaxsini qayta qurish shakli sifatida qayta ijtimoiylashtirish jarayoni axloq tuzatish jarayoniga qaraganda ancha murakkab va uzoq davom etadi.

Muvaffaqiyatli qayta ijtimoiylashuv - bu, birinchi navbatda, mahkumning mamlakatning qonunga bo'ysunuvchi fuqarosi bo'lishga bo'lgan cheksiz istagi[11].

6. Mahkumlar bilan o'quv jarayonini tashkil etishdagi kamchiliklar, ularning mehnat va turmush sharoitiga ishonchsizligi, korxonalar, muassasa yoki tashkilot rahbarlarining qasddan ozod etilgan shaxslarni ishga joylashtirmasligi ularning takror jinoyat sodir etishiga turtki bo'lmoqda.

Tabiiyki, qayta sotsializatsiya masalasi hech bir davlatning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlaridan ajralgan holda ko'rib chiqilmasligi kerak. Mutaxassislar jinoyatchilikning chuqur ijtimoiy ildizlarga ega ekanligini isbotladilar, shuning uchun bu muammoni hal etishning asosiy shartlaridan biri nafaqat huquqni muhofaza qilish tizimida, balki muvaffaqiyatli islohotlardir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xolovatiy, M. (2014). Multikulturalizm xalqlar va mamlakatlar millatlararo birlikka erishish vositasi sifatida. Iqtisodiy Annals-XXI, II (12), 15 – 18.
2. Xolovatiy, M. (2015). Davlat va jamiyat: Davlatlarning shakllanishi va faoliyati kontekstida konseptual asoslar va ijtimoiy o'zaro ta'sir. Iqtisodiy Annals-XXI, 9 (10), 4 – 8.
3. Husak, AP (2009). Voyaga yetmaganlarning zo'ravonlik harakatlariga antisotsial muhitning ta'siri. Ilmiy Jurnal Xronikalar KU, 2 (1), 256-261.
4. Karaman, OL (2010). Voyaga yetmagan mahkumlar bilan ijtimoiy-pedagogik ish olib borishning huquqiy asoslari. Ijtimoiy Pedagogika: nazariya va Amaliyot, 2 (1), 63 – 70.
5. Krysiuk, YP (2016). Jazoni chiqarishning zamonaviy amaliyoti: AQSH va G'arbiy Yevropa tajribasi. Qonun va Jamiyat, 3 (1), 153 - 157.
6. Kutiypov, MY (2019). Jazoni ijro etish muassasalari faoliyatining muammoli masalalari va ularning ozodlikdan mahrum qilish jazosiga hukm qilingan mahkumlarni isloh qilish va qayta ijtimoiylashtirishga ta'siri. Huquqiy Ilmiy Elektron Jurnal, 5 (1), 247 - 250.
7. Rivojlangan davlatlar qonuni. (2003). Rivojlangan davlatlar Jinoyat kodeksi II iyul, №. 1129-V. 2020 yil 01 mayda zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1129-15 dan olindi
8. Melnichenko, O.A (2008). Aholining turmush darajasi va sifatini oshirish: davlat tomonidan tartibga solish mexanizmi. Monografiya.
9. Meltiuxova, NM (2010). Davlat boshqaruvi faoliyat va munosabatlarning birligi sifatida. Monografiya. Charkiv: Magistr.
10. Pampura, I. (2011). Voyaga yetmagan mahkumlarni jazoni ijro etish muassasalarida qayta ijtimoiylashtirishning xususiyatlari. Huquqiy psixologiya va Pedagogika: ilmiy Jurnal, 2 (10), 274–277.
11. Rijikov, VS (2015). Iqtisodiy madaniyat: Bozor tipidagi iqtisodiy munosabatlar sharoitida tarixiy jihatlari, tahlili va rivojlanish istiqbollari. Haqiqiy Muammolar ning Iqtisodiyot, 163 (1), 52 – 58.